

УДК 82.02/.09(091)

DOI 10.31494/2412-933X-2018-1-7-64-77

**The notion “Interpretation” in the term system
of literary theory: historiographic discourse**

**Поняття “Інтерпретація” в терміносистемі
літературознавчої теорії: історіографічний дискурс**

Ivan Davydenko,

Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor

<https://orcid.org/0000-0003-1234-6271>

azov_keeper@ukr.net

*Berdiansk State Pedagogical
University*

✉ 4 Schmidta, St.,

*Berdiansk, Zaporizhzhia region,
71100*

Іван Давиденко,

кандидат філологічних наук,
доцент

*Бердянський державний
педагогічний університет*

✉ вул. Шмідта, 4

*м. Бердянськ, Запорізька обл.,
71100*

Original manuscript received October 10, 2018

Revised manuscript accepted November 27, 2018

ABSTRACT

The present paper summarizes and systematizes the main provisions of interpretation theory, which made possible to trace the changing views on the interpretation phenomenon of literary fiction. One of the key terms of literary studies is considered in the context of mental operations' paradigm, which is carried out by the brain in the process of perceiving the text: “reception–thinking on–interpretation–understanding”.

Special attention is given to the hypothesis of the unevenness in mental stages of creative reading. It is shown that the interpretation is considered as a process of finding and organizing of thoughts, ideas, impressions, aimed on the reconstruction of the original (author's) plan with the possibility to go beyond its limits. The difference between the specialised interpretation and amateur's interpretation is examined. It is reported that the specialised interpretation implies deeper knowledge of the literary process, the theoretical and empirical achievements of literary studies, and the ability to implement these provisions in practice work with the ultimate goal of constructing an epistemological cluster that would correspond with the author's vision, and would serve as a decoding key for readers. Depending on the degree of probability and the research correctness of each version / variant of the interpretation, the notions of actual interpretation and mythologization are identified.

Finally, the paper focuses on the content range of the notion “Interpretation”. Its philosophical and literary aspects in the historiographical perspective have been investigated. The main result of the carried out work correlates with the scientific novelty of the research. It is analyzed the way of formation and development of the interpretation theory in the modern science, which is represented as a model of the ideas' genesis, stated by scientists of hermeneutics.

Keywords: *author, hermeneutics, idea, intention, interpretation, meaning, text.*

Процес творчого читання можна розглянути крізь парадигму мислительних операцій, які здійснює наш мозок у процесі сприйняття тексту: “рецепція–осмислення–інтерпретація–розуміння”. Усі ці ланки нероздільні та важливі як елементи однієї гносеологічної системи повноцінного засвоєння текстуального коду. Однак вони не рівнозначні. *Читацьку рецепцію* визначаємо як етап первинного емоційно-інтенційного знайомства з твором, який супроводжується маркуванням основних проблем і смислів без глибокого проникнення в тканину тексту. В основі рецепції лежить емоція, яка породжує думку. Наступний етап–*осмислення*, тобто генерування думок у процесі інтелектуального пізнання художнього світу твору.

Стрижневе місце в понятійному апараті теорії літератури посідає термін “*інтерпретація*” –процес пошуку та впорядкування широкого кола думок, ідей, вражень, спрямованих на реконструкцію первинного (авторського) задуму з можливістю вийти за його межі. *Літературознавче (фахове) тлумачення* відрізняється від аматорського більш глибоким знанням літературного процесу, теоретико-емпіричних здобутків науки про мистецтво слова й умінням застосовувати ці положення на практиці з кінцевою метою побудови гносеологічного кластера, який би максимально відповідав авторському баченню твору, а читачам слугував би в якості універсального ключа до його декодування. Одна з визначальних ознак інтерпретації – варіативність, яка об’єктивується не лише в нових варіантах тлумачення, а й у появі нових версій прочитання того чи того тексту. У залежності від ступеня вірогідності, дослідницької коректності кожного варіанту / версії тлумачення розрізняємо власне *інтерпретацію* (науково обґрунтоване розшифрування емоційно-смислового коду твору) та *міфологізацію* (інтуїтивне емоційно-асоціативне пізнання реальної чи художньої дійсності (Давиденко, 2015: 51)). У цьому контексті *розуміння* – завершальний етап глибокого засвоєння результатів інтерпретаційної діяльності.

Загальні питання теорії тлумачення, розроблені відомими філософами М. Гайдеґґером, Е. Гуссерлем, Г.-Г. Гадамером, Й. К. Даннгауером, В. Дільтеем, Й. Г. Дройзеном, В. Ізером, П. Рікером, Й. М. Хладеніусом, Ф. Шлейєрмахером, інтегрувалися в літературознавчий дискурс, ставши предметом спеціальних досліджень українських і зарубіжних учених Н. Астрахан, М. Бахтіна, Л. Врубеля, Е. Грша, М. Гіршмана, А. Горнфельда, Р. Гром’яка, У. Еко, А. Єсіна, С. Зонтаґ, В. Іванишина, Ю. Коваліва, В. Кухаренко, З. Лановик, Ю. Лотмана, Р. Ніча. **Актуальність** нашої студії зумовлена потребою узагальнення та систематизації основних положень теорії інтерпретації, що дає змогу простежити в діахронії, як змінювалися погляди на феномен тлумачення художнього тексту.

Мета роботи – проаналізувати змістову поліфонію поняття

“інтерпретація”, розкривши його філософський і літературознавчий аспекти в науково-еволюційній перспективі.

Своїми коренями практики тлумачень сягають прадавніх часів і пов'язуються із жерцями, які виконували функцію посередників між непосвяченими людьми та богами, коментуючи волю останніх за допомогою ворожінь. Пізніше з тією ж метою почали використовувати текст (наприклад, поеми Гомера або Біблію). Новий сплеск розвитку герменевтика отримала в Середньовіччі: саме в цей час її почали розглядати як засіб розуміння Святого Письма. Після появи трактату “Сакральна герменевтика, чи метод тлумачення священної літератури” (“*Hermeneutika sacra sive methodus exponendarum sacrarum litterarum*”, 1654) Й. К. Даннгауера мистецтво тлумачення стало більш відокремленим вченням про методи інтерпретації. Однак до початку XIX ст. герменевтична практика все ще не виділялась як спеціальна предметна галузь.

Основоположником сучасної філологічної герменевтики вважають Ф. Шлейєрмахера, який актуалізував поняття “інтерпретація”, зробивши його стрижневим у вченні про розуміння смислу. Сам термін, як відомо, походить від латинських *interpretāri* “тлумачити, пояснювати”, *interpretatio*, *-ōnis* “пояснення”, пов'язаних з іменником *interpres*, *-tis* “посередник, коментатор, тлумач”, що утворений з прийменника *inter* “між, серед” і основи іменника *pretium* “ціна, вартість, плата” (Романова, 1983: 311–312). Ф. Шлейєрмахер виокремив два типи тлумачень – граматичне і психологічне. Якщо перше виражає залежність від мовного середовища адресанта й адресата, то друге розглядає мовленнєві знаки (текст) у проєкції на біографію автора, особливості його індивідуального стилю. Ці різновиди тлумачень як дихотомічна структура становлять основу універсального принципу наукової інтерпретації, сформульованого філософом, що отримав назву герменевтичного кола. Ідея полягає в тому, що цілість може бути зрозумілою лише через її частини і, навпаки, окремі елементи пізнаються, корелюючись із цілим. Наприклад, ізольоване від міжлітературного контексту дослідження авторських візій образів відомих історичних діячів не може вважатись вичерпним, оскільки не буде мати потрібної репрезентативності осягнення феномена. Так само домінування панорамності над поглибленим аналізом окремих національно-історичних модифікацій цих постатей буде свідчити про поверховість суджень ученого. “Філолог, – слушно зауважив Л. Врубель, – додатково поєднує передумову про функціонування герменевтичного кола та існування двох сторін інтерпретації з двома методами, або ж двома рухами, які повинні постійно виконуватись в інтерпретації. Вони зводяться до дивінативного та порівняльного підходів, які постійно перебувають у певних взаємостосунках і які не можна розділяти” (Врубель, 2008: 61). Зауважимо, що, розбудовуючи теорію психологічної інтерпретації, Ф. Шлейєрмахер першим встановив неможливість повного розуміння Іншого: “Істина полягає в тому, що перехід від менш

визначеного до більш визначеного в будь-якій справі, пов'язаній із тлумаченням, є безкінечним завданням" (Шлейермахер, 2004: 73–74). Залежність інтерпретанта від власної конгеніальності, здатності максимально точно визначити задум автора-деміурга й навіть сягнути глибше зробила тлумачення, за концепцією мислителя, особливим видом мистецтва.

Філософські пошуки свого попередника продовжив В. Дільтей, наголосивши на залежності рівня розуміння від накопиченого впродовж життя досвіду та зацікавленості об'єктом пізнання, тому інтерпретацію він визначав як "справу особистої майстерності, повне володіння якою обумовлене геніальністю інтерпретанта; до того ж тлумачення спирається на контактність, що зростає внаслідок близького знайомства з життям автора, безперервність вивчення" (Дільтей, 2001: 254). Однак саме через те, що геній – рідкісне явище для будь-якої культури, актуальною, на думку філософа, є потреба фіксації оригінальних інтерпретаційних практик і утворення на їхній основі уніфікованої методології, якою б могли послуговуватися й менш талановиті дослідники.

Концептуальні погляди В. Дільтея розвинув М. Гайдеггер у праці "Буття і час" ("Sein und Zeit", 1927), модифікувавши їх й акцентувавши увагу на особливій ролі внутрішньопсихологічної налаштованості в процесі інтерпретації: "Якщо особлива конкретність тлумачення в сенсі повноти інтерпретації тексту любить звертатися до того, що "там стоїть", то це найближче, що "там стоїть", є ніщо інше, як те, що саме собою розуміється, необміркованим передрозумінням інтерпретанта <...>" (Хайдеггер, 1997: 150). Розроблена вченим філософська триада "передздобуття–передрозуміння–передрішення" концентрується на перших враженнях від твору й апелює до інтуїтивного осягнення значенневих матриць.

Як відомо, абсолютизація підсвідомих інтенцій людини належить З. Фройд, сучасникові М. Гайдеггера. По суті, авторитетний психоаналітик розширив шлейермахерівську концепцію тлумачення, вбачаючи у витворах мистецтва спосіб реалізації притлумлених потягів їхніх творців. Показово, що мову З. Фройд уважав основним інструментом артикуляції деформованих психічних уявлень. Відповідно до принципів, задекларованих ученим, інтерпретатор декодує сигнали несвідомого, видобуваючи прихований сенс із явищ, які заміщують первинний смисл (Фройд, 1998: 107). Така заглибленість у внутрішній світ зробила психоаналіз ефективним методом пізнання та інтерпретації "душевної географії" особистості.

До найважливіших віх у розвитку теорії тлумачення належать філософські узагальнення Г.-Г. Гадамера. У праці "Істина і метод" ("Wahrheit und Methode", 1960) мислитель поєднав фаховий аналіз герменевтичних систем попередників (Й. М. Хладеніус, Ф. Шлейермахер, Й. Г. Дройзен, В. Дільтей, Е. Гуссерль, М. Гайдеггер) із

репрезентацією власного проекту диференціації методологій гуманітарних і природничих наук. Намагаючись не розглядати тлумачення окремо від загальногерменевтичного дискурсу, Г.-Г. Гадамер визначив інтерпретацію як посттворчість, що, однак, “процесуально не наслідіє творчого акту, проте належить, до обрису твору, який уже створено, й має на меті віліти його з індивідуальним осмисленням” (Гадамер, 2000: 117–118). Крім того, філософ першим серед герменевтів заговорив про обмеження сфери тлумачень, встановивши єдиний критерій – виправданість застосування або наявність іманентного потенціалу символічних кодів. “Інтерпретувати слід там, – зазначає Г.-Г. Гадамер, – де смисл певного тексту не може бути зрозумілим безпосередньо” (Гадамер, 2000: 312). Відтак прихований зміст є неодмінною передумовою залучення гносеологічних процедур. Інший визначальний чинник – історична ситуація, в якій перебувають учасники комунікації. За Г.-Г. Гадамером, повнота тлумачення так само, як її об’єктивність, залежить від обізнаності зі специфікою доби, запрограмованої у свідомість людини у формі певної перспективи: “Справжній, повернений до інтерпретатора зміст тексту не залежить від оказіональних моментів, представлених автором та його первісною публікою. Щонайменше він цим не вичерпується. Адже він постійно визначається історичною ситуацією, в якій перебуває інтерпретатор, а тому й через весь об’єктивний хід історії взагалі” (Гадамер, 2000: 275). Варто додати, що окреслений філософом горизонт очікувань інтегрувався в літературознавство як фундаментальний принцип історизму.

Відомий французький філософ П. Рікер продовжив розглядати герменевтику в площині онтології. Довгий час застосовуючи теорію тлумачення на кшталт методологічного підґрунтя для розшифровки багатозначних структур, учений максимально наблизив поняття “символу” й “інтерпретації”, які визначав як взаємозалежні відношення об’єкта та засобу пізнання. Важливий термін герменевтики він розумів як специфічну роботу мислення, що полягає “у перетворенні смислів таємних у смисли виявлені, показує рівні значень, що містяться в значенні буквального” (Рікер, 1996: 235). Однак в останні роки філософ зрозумів обмеженість такої дефініції й розширив її, наголосивши на особливій ролі інтерпретації мови у включенні індивіда в культурний контекст. Декодування текстів, на думку П. Рікера, сприяє кращому та глибшому розумінню їхніх творців як носіїв специфічних етнотипів: “Завдяки письму дискурс досягає потрібної семантичної автономії: стосовно інтенції промовця, стосовно сприйняття письма первісною аудиторією і стосовно економічних, соціальних і культурних обставин його продукування. Саме в цьому сенсі письмо звільняє себе з меж діалогу віч-на-віч і стає умовою перетворення самого дискурсу на текст. Саме герменевтиці й випало завдання дослідити імпліцитні наслідки цього перетворення на текст для діяльності інтерпретації” (Рікьор, 2000: 26). Варто додати, що виняткового значення П. Рікер надавав категорії часу. В одній зі своїх концепцій науковець розглядав тлумачення

як специфічний процес інтерференції минулого і теперішнього.

Утвердження постмодерністських ідей у світовій думці другої половини ХХ ст. супроводжувалося оновленням гуманітарної терміносистеми. Однак переосмисленню підлягали й класичні філософські категорії. Так, традиційна функція реконструкції первинного смислу в інтерпретації самоусунулася через те, що текст ототожнився з децентрованим семантичним полем (за Ж. Деррідою). Домінування аструктурності в постмодернізмі нівелювало критерій “правильності / точності” тлумачення, легітимізувавши багатозначність тексту. Як слушно зазначив У. Еко, роман (текст) уже “за визначенням машина-генератор інтерпретацій” (Еко, 2007: 6). Крім того, зорієнтованість на особистість реципієнта зрівняла тлумачення з самим процесом творення тексту, “твір розглядається не як унікальний і неповторний феномен, а як конструкція з різноманітних стилів письма й іноді вже використаних цитат” (Грицанов, 2007: 182). Абсолютизуючи читацькі практики інтерпретування, постмодерна естетика змінила ставлення до автора. Тепер письменник не медіатор між текстом і реципієнтом, а суто технічний виконавець, який не має заважати адресатові генерувати нові смисли. У цьому контексті особливого значення набула категорія “поетичної якості”, яку У. Еко визначив як “здатність тексту викликати різноманітні прочитання, не вичерпуючись до дна” (Еко, 2007: 13). Отже, задекларована постмодернізмом концепція тлумачення відрізняється від класичної гуманістичною рівноправністю смислів.

Узагальнюючи попередній досвід учених-герменевтів, сучасна філософська думка розглядає інтерпретацію в широкому значенні як процес “тлумачення, пояснення будь-якої реальної ситуації чи ідейної позиції <...>” (Швырев, 2010: 134). У такому формулюванні з частковими уточненнями основне поняття герменевтики поширилося на всю гуманітарну галузь, зокрема й на літературознавство, де використовується задля “встановлення значень понятійних структур, розуміння сенсу текстів, має амбівалентне трактування: як перенесення їх на предметний світ і поза перенесенням при наданні виразам певного змісту” (Ковалів, 2007: 429). Однак екстраполяція теоретичних викладок філософів у сферу науки про літературу спричинила утворення нових проблем, яких лише побіжно торкалися мислителі.

Книгою “Проти інтерпретації” (“Against Interpretation”, 1964) американська письменниця та культуролог С. Зонтаґ започаткувала розлогу дискусію з приводу можливості точного тлумачення художніх творів і взагалі доцільності таких зусиль. Аналітичні теоретизування, на переконання авторки, нівелюють “прозорість” витворів мистецтва, тобто бачення їх такими, якими вони є насправді. Зацикленість на сутності твору вкупі зі штучними “розкопуваннями” його нових смислів не наближує, а тільки віддаляє інтерпретатора від істини, тому С. Зонтаґ

гостро розкритикувала будь-які спроби помістити зміст у бездуховну схему категорій: “Наше завдання полягає не в тому, щоб виявити максимальну кількість змісту в художньому творі, а ще менше в тому, аби видушити з твору більше змісту, ніж там вже є. Наше завдання полягає в тому, аби прикоротити зміст так, щоб ми взагалі могли бачити твір” (Зонтаґ, 2006: 21). Прагнучи подолати симптоми культурної анемії, письменниця запропонувала замінити герменевтику “еротикою мистецтва”, що спричинило би повернення людству втраченої чуттєвості. Крім того, до ефективних способів блокування інтерпретаційних практик дослідниця зараховує пародіювання та абстрактність. В ідеалі ж, на думку С. Зонтаґ, “можна уникнути інтерпретаторів в інший спосіб, створюючи художні твори, поверхня яких є такою однорідною й чистою, темп яких є настільки швидким, адресованість яких є такою безпосередньою, що твір може бути... саме тим, чим він є” (Зонтаґ, 2006: 18). Як і п’ятдесят років тому, нині міркування американської письменниці видаються досить суперечливими, зокрема в частині пропагування “прозорого мистецтва”. Виникає природне питання: чи здатна викликати “поверховість” глибокі почуття в реципієнта? Однозначну відповідь має Г. Блум: “Література – це не просто мова, це також воля до інакомовлення, спонукана до метафоризації, котру Ніцше колись означив як бажання іншості, бажання присутності деінде” (Блум, 2007: 18). Погоджуючись із думкою авторитетного дослідника, зауважимо, що справжня фахова інтерпретація не “гвалтує мистецтво”, а лише допомагає розкрити його таємниці.

Разом із ґрунтовним аналізом традиції, яка простежується в будь-якому творі, тлумачення фокусує увагу реципієнтів на важливих деталях, задаючи потрібний напрямок думкам, упорядковуючи й систематизуючи їх. Так із розрізнених частин складається цілісне бачення твору, тому очевидно, що інтерпретація – це категорія не схематизації й перекроювання змісту, а скоріше – вичерпності розуміння. Припускаємо, що поява ефекту “висмикування певних елементів (X, Y, Z тощо) з цілості твору”, про який згадує С. Зонтаґ (Зонтаґ, 2006: 12), виникає від підміни понять і відповідних операцій, оскільки часто дослідники замість тлумачення використовують загальнонауковий метод аналізу. Останній, як слушно зазначають Н. Білоус і П. Білоус, у застосуванні “до літературного твору надто жорсткий і не зовсім відповідає художній природі мистецького явища” (Білоус, 1999: 6). Аналіз уже за визначенням несе в собі настанову на фрагментарність. На нашу думку, все ж таки більш доречним щодо мистецтва слова є використання практик літературознавчого тлумачення, оскільки ті враховують специфіку досліджуваних об’єктів і передбачають синтезування окремих думок інтерпретанта в цілісну картину осягнення художнього феномена.

Концепція С. Зонтаґ отримала жваве обговорення на сторінках часопису “Иностранная литература”. Не заперечуючи загальної цінності програмових положень авторки, О. Зверев коректно зауважив про

неможливість абстрагованого сприйняття літературного твору через те, що “насправді будь-який художній текст неодмінно викличе в нас якісь переживання, думки, згоду, заперечення, подив, захоплення – і все це вже форма інтерпретації” (Зверев, 1992: 211). Такої ж позиції дотримується В. Курбатов: взаємозалежність мистецтва і тлумачення видається йому беззаперечним фактом. Більш важлива, на думку письменника, інша проблема: наявність у середовищі творчої еліти справжніх “поетів інтерпретації”, здатних не викривляти суть явищ, а лише “відтіняти блиск убрання репрезентованого ними твору” (Курбатов, 1992: 218). Тому сьогодні, як ніколи, серед критиків і літературознавців, позбавлених ідеологічних рудиментів, цінуються об’єктивність, професіоналізм і вміння креативно мислити.

На взаємозалежність індивідуальної (читацької) та наукової інтерпретації звернув увагу А. Єсін. “Наукова інтерпретація художнього твору, – слушно зауважив учений, – єдина царина літературознавства, яка прямо виростає з непрофесійного читання і на нього спирається” (Єсін, 1985: 4–5). Ми погоджуємося з цією тезою авторитетного дослідника і вважаємо актуальним збереження нерозривного зв’язку між природним “недосвідченим” сприйняттям художнього твору та його фаховим еквівалентом, оскільки останньому загрожує перетворення на бездуховну абстракцію без первинних читацьких вражень.

Дотичне до окресленої проблематики питання телеологічних горизонтів тлумачення художнього твору. Тут одним із важливих принципів М. Бахтін проголосив досягнення особливої гуманітарної точності, “подолання сторонності чужого без перетворення його у справжнє своє <...>” (Бахтин, 1979: 371). Згідно з цією думкою, кінцева мета будь-якої інтерпретації – не екзальтований перелад із художньої мови на понятійну, а налагодження інтелектуального діалогу між автором та реципієнтом, що супроводжується висвітленням різноманітних відтінків смислового осердя без привнесення зайвих значень.

Суголосна міркуванням М. Бахтіна система принципів дієвої інтерпретації, яку сформулював американський учений Е. Гірш. Усеохоплюючу мету тлумачення він убачає в уявній реконструкції авторських інтенцій як основного джерела смислу художнього твору: “Робота інтерпретатора полягає у визначенні текстового діапазону настільки широко, наскільки це можливо, і це значить, що врешті-решт, він має засвоїти всі смисли авторського ментального та емпіричного світу” (Hirsch, 2001: 1694). Крім того, науковець наполягає на чіткому розмежуванні понять “значення” та “смісл” тексту. Якщо перше є постійним, самоідентифікованим та відтворюваним за допомогою тлумачення, то друге, натомість, більш варіативним і залежить від постійно змінюваних соціально-історичних та особистісних обставин.

Оригінальне бачення мети літературознавчої інтерпретації запропонував також Я. Славінський. Учений справедливо наголосив, що

її завдання “аж ніяк не обмежується до того, що вона визначить сенс (чи радше: багатосенс) письменницького комунікату, що зводився б до його локалізації в контекстах історико-літературного процесу. Він має, крім того, – а дехто стверджує, що передусім, – дійти до *власного* сенсу твору, нерелятивного та неподільного” (Славінський, 2008: 102). І саме в цьому, на думку польського науковця, виявляється парадоксальність будь-якого тлумачення, бо, якщо припустити, що глибокий сенс тексту можна означити як “загадку”, то всі зусилля інтерпретатора зводяться нанівець, оскільки “адекватним підтвердженням таємниці може бути мовчання, а не *пояснювальне* мовлення” (Славінський, 2008: 103). Полемізуючи з авторитетним ученим, зауважимо, що мовчазне оберігання закритості тексту можливе тільки з боку письменника (особливо постмодерніста), тоді як реципієнт завжди налаштований на мовлення, тобто інтерпретацію. Головне, як зазначає Р. Гром’як, щоб вона не виходила за межі “розумної толерантності”, котра не повинна терпіти “анархізму” довільної інтерпретації на основі деформації тексту, яка допускає купюри, висмикування поодиноких фраз чи розгляд окремих епізодів твору, сегментів тексту поза первісним контекстом, або цілого твору поза контекстом творчості письменника” (Гром’як, 2000: 26). Окреслені науковцем викривлення здебільшого є наслідками некваліфікованого тлумачення, яке відрізняється від фахового спрощеним розумінням проблеми, примітивізмом міркувань і хаотичним добором фактів.

Окрім етичних вимірів, телеологічний спектр інтерпретації має внутрішню структурованість на три рівні, які виокремив С. Квіт: філософський – передбачає у процесі тлумачення відповіді на метафізичні питання; критично-філософський – окреслює практичні дослідницькі методології різних способів висвітлення смислу художнього тексту; ідеологічний – спрямований на встановлення жорсткої системи нормативів, висуває на перший план вимоги до тексту, а не потребу його зрозуміти (Квіт, 2003: 7–8). Диференційовані рівні є найбільш уживаними інтерпретаційними моделями, які, впливаючи з інтенцій дослідника, на практиці гарантують йому досягнення поставлених цілей.

Отже, загальна теорія тлумачення літературного твору – це відкрита система, яка постійно оновлюється й конкретизується. Очевидно, що повнота та вичерпність кожного прочитання залежить від ерудованості та мистецької обізнаності інтерпретанта. “Власне семантичний бік твору, – зазначив М. Бахтін, – тобто значення його елементів (перший етап розуміння), принципово доступний будь-якій індивідуальній свідомості. Однак його ціннісно-смісловий момент (зокрема й символи) значущий лише для індивідів, пов’язаних певними спільними умовами життя <...> – врешті-решт братерськими зв’язками на високому рівні. Тут має місце прилучення, на вищих етапах – прилучення до вищої цінності (у межах абсолютної)” (Бахтін, 1979: 368–369). Попри можливість непрямого нав’язування готових смислових

комплексів, насправді важливим є тільки особистий досвід відкриття тексту через те, що тільки тоді можна порівняти власну аксіологію та систему цінностей іншої культурної традиції, яку наслідує інтерпретований текст (Есаулов, 2001: 306). Отже, тлумачення – це завжди діалог, комунікативні сигнали якого спрямовані на збагачення (за рахунок авторських ідей і почуттів) персональної дійсності читача.

Безперечно, проаналізований корпус теоретичних положень не вичерпує значеннєвої парадигми літературознавчого тлумачення, тому значущою видається дефініція, яка здатна охопити весь спектр семантичних відтінків цього складного поняття. Таке синтетичне визначення репрезентувала, зокрема, В. Кухаренко в книзі “Інтерпретація тексту”. На думку дослідниці, тлумачення можна характеризувати як “опанування ідейно-естетичної, смислової та емоціональної інформації художнього твору, здійснюване шляхом відтворення авторського бачення та пізнання дійсності” (Кухаренко, 1988: 6). Попри наукову точність, виваженість і завершеність цієї дефініції, вона не здатна відповісти на всі запитання теорії інтерпретації, тому подальшу перспективу дослідження окресленої проблеми вбачаємо в поглибленому вивченні авторського, читацького та літературознавчого типів тлумачення.

Література

1. Бахтин М. М. К методологии гуманитарных наук / Михаил Михайлович Бахтин // Эстетика словесного творчества / [сост. С. Г. Бочаров ; текст подгот. Г. С. Бернштейн и Л. В. Дерюгина ; примеч. С. С. Аверинцева и С. Г. Бочарова]. – М. : Искусство, 1979. – С. 361–373.
2. Білоус Н. Аналіз чи інтерпретація літературного твору? / Ніна Білоус, Петро Білоус // Українська мова та література. – 1999. – № 41 (153). – С. 6.
3. Блум Г. Західний канон : книги на тлі епох / Гаролд Блум ; [пер. з англ. під загал. ред. Р. Семківа]. – К. : Факт, 2007. – 720 с. – (Сер. “Висока полиця”).
4. Врубель Л. Герменевтика / Лукаш Врубель // Література. Теорія. Методологія ; [пер. з польськ. С. Яковенка ; упорядкув. і наук. ред. Д. Уліцької]. – 2-ге вид. – К. : Вид. дім “Киево-Могилянська академія”, 2008. – С. 56–113.
5. Грицанов А. А. Інтерпретація / А. А. Грицанов // Новейший философский словарь. Постмодернизм / [гл. науч. ред. и сост. А. А. Грицанов]. – Мн. : Современный литератор, 2007. – С. 181–182.
6. Гром'як Р. До питання про етичні виміри інтерпретації / Роман Гром'як // Слово і час. – 2000. – № 1. – С. 24–26.
7. Гадамер Г.-Г. Истина і метод / Ганс-Георг Гадамер ; [пер. з нім. О. Мокровольського]. – К. : Юніверс, 2000. – Т. I: Герменевтика I : Основи філософ. герменевтики. – 464 с.
8. Давиденко І. О. Міфологізація як інтерпретаційний корелят у художньо-біографічному дискурсі / І. О. Давиденко // Актуальні проблеми літературознавчої термінології : науковий збірник / [відп. ред. Є. М. Васильєв]. – Рівне : О. Зень, 2015. – С. 48–51.
9. Дильтей В. Дополнения из рукописей / Вильгельм Дильтей // Собрание сочинений : в 6 т. / [под ред. А. В. Михайлова и Н. С. Плотникова ; пер.

с нем. под ред. В. В. Библихина Н. С. Плотникова]. – М. : Дом интеллектуальной книги, 2001. – Т. 4: Герменевтика и теория литературы. – С. 254–262.

10. Есаулов И. А. Интерпретация / И. А. Есаулов // Литературная энциклопедия терминов и понятий / [под ред. А. Н. Николюкина]. – М. : НПК“Интелвак”, 2001. – С. 305–306.

11. Есин А. Б. Интерпретация литературного произведения как теоретическая проблема / Андрей Борисович Есин // Проблемы интерпретации художественных произведений. – М. : МГПИ им. В. И. Ленина, 1985. – С. 3–19.

12. Зверев А. Литературная интерпретация – “За” и “Против” / Алексей Зверев // Иностранная литература. – 1992. – № 2. – С. 211–212.

13. Зонтаґ С. Проти інтерпретації / С'юзен Зонтаґ; пер. з англ. В. Дмитрука // Проти інтерпретації та інші есе. – Львів : Кальварія, 2006. – С. 10–21.

14. Ковалів Ю. І. Інтерпретація // Літературознавча енциклопедія : в 2 т. / [авт.-уклад. Ю. І. Ковалів]. – К. : ВЦ “Академія”, 2007. – Т. 1. – С. 429–430. – (Енциклопедія ерудита).

15. Квіт С. М. Основи герменевтики : [навч. посіб.] / Сергій Миронович Квіт. – К. : Вид. дім “КМ Академія”, 2003. – 192 с.

16. Курбатов В. О пользе интерпретации / Валентин Курбатов // Иностранная литература. – 1992. – № 2. – С. 217–220.

17. Кухаренко В. А. Интерпретация текста : учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. № 2103 “Иностр. яз.” / Валерия Андреевна Кухаренко. – 2-е изд., перераб. – М. : Просвещение, 1988. – 192 с.

18. Рикьор П. Про інтерпретацію / Поль Рикьор; пер. з англ. О. М. Соболь // Після філософії : кінець чи трансформація? – К. : Четверта хвиля, 2000. – С. 7–29.

19. Рікер П. Конфлікт інтерпретацій (фрагмент) / Поль Рікер; пер. з франц. В. Дондюка // Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / [за ред. Марії Зубрицької]. – Львів : Літопис, 1996. – С. 227–242.

20. Романова Н. П. Інтерпретація / Н. П. Романова // Етимологічний словник української мови : у 7 т. / [редкол. : О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін.]. – К. : Наук. думка, 1983. – Т. 2: Д–К (копці) / [уклад. : Р. В. Болдирев та ін.]. – 1985. – С. 311–312. – (Словники України).

21. Славінський Я. Аналіз, інтерпретація та оцінювання літературного твору / Януш Славінський // Теорія літератури в Польщі. Антологія текстів. Друга половина ХХ – початок ХХІ ст. / [упоряд. Б. Бакули; за заг. ред. В. Моренця; пер. з польськ. С. Яковенка]. – К. : Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2008. – С. 87–109.

22. Фройд З. Вступ до психоаналізу / Зіґмунд Фройд; [пер. з нім. П. Таращук]. – К. : Основи, 1998. – 709 с.

23. Хайдеггер М. Бытие и время = Sein und Zeit / Мартин Хайдеггер; [пер. с нем. и примеч. В. В. Библихина]. – М. : Ad Marginem, 1997. – 451 с.

24. Швырев В. С. Интерпретация / В. С. Швырев // Новая философская энциклопедия : в 4 т. / [научно-ред. совет : предс. В. С. Степин, заместители предс. : А. А. Гусейнов, Г. Ю. Семигин, уч. секр. А. П. Огурцов] / Ин-т философии РАН, Нац. общ.-науч. фонд. – М. : Мысль, 2010. – Т. II. – С. 134–135.

25. Шлейермахер Ф. Герменевтика / Фридрих Шлейермахер; [пер. с нем. А. Л. Вольского; науч. ред. Н. О. Гучинская]. – СПб. : “Европейский Дом”, 2004. – 242 с.

26. Эко У. Заметки на полях “Имени розы” / Умберто Эко; [пер. с итал. Е. А. Костюкович]. – СПб. : “Симпозиум”, 2007. – 92 с.

27. Hirsch jr., E. D. Objective Interpretation / Eric Donald Hirsch jr. // The Norton Anthology of Theory and Criticism / [General Editor : Vincent B. Leitch]. – New York & London : W. W. Norton & Company, 2001. – PP. 1684–1709.

References

1. Bakhtin, M. M. (1979). K metodologii gumanitarnykh nauk [Toward a methodology for the human sciences]. *Estetika slovesnogo tvorchestva – [The] Aesthetics of verbal art*. S. G. Bocharov (Ed.). Moscow: Iskuststvo, 361-373 [in Russian].
2. Bilous, N., & Bilous, P. (1999). Analiz chy interpretatsiia literaturnoho tvorcu? [Analyze or interpretation of literary fiction work?]. *Ukrains'ka mova ta literatura – Ukrainian Language and Literature*, 41 (153), 6 [in Ukrainian].
3. Bloom, H. (2007). *Zakhidnyi kanon: knyhy na tli epokh [The Western canon: the books and school of the ages]*. R. Semkiv (Trans. from Eng.). Kyiv: Fakt [in Ukrainian].
4. Davydenko, I. O. (2015). Mifologizatsiia iak interpretatsiinyi koreliat u khudozhn'o-biografichnomu dyskursi [Mythologization like an interpretation correlate in the biographic fiction discourse]. *Aktual'ni problemy literaturoznavchoi terminologii – Urgent problems of literature studies terminology*. Ie. M. Vasyli'iev (Ed.). Rivne : O. Zen', 48-51 [in Ukrainian].
5. Dilthey, W. (2001). Manuscript supplements. *The Collected Works*. A. V. Mikhailova, N. S. Plotnikova (Ed.). (Vols. 1-6; Vol. 4). Moscow: Dom intellektual'noi knigi, 254-262 [in Russian].
6. Eco, U. (2007). *Zametki na poliakh "Imeni rozy" [Postscript to The Name of the Rose]*. E. A. Kostiuovich (Trans. from Ital.). Saint Petersburg: "Simpozium" [in Russian].
7. Esaulov, I. A. (2001). Interpretatsiia [Interpretation]. *Literaturnaia entsiklopediia terminov i poniatii – Literary Encyclopedia of Terms and Notions*. A. N. Nikoliukin (Ed.). Moscow: NPK "Intelvak", 305-306 [in Russian].
8. Esin, A. B. (1985). Interpretatsiia literaturnogo proizvedeniia kak teoreticheskaia problema [Interpretation of fiction work like a theoretic problem]. *Problemy interpretatsii khudozhestvennykh proizvedenii – Problems of fiction work's interpretation*. Moscow: MGPI im. V. I. Lenina, 3-19 [in Russian].
9. Freud, S. (1998). *Vstup do psykhoanalizu [Introductory Lectures on Psycho-Analysis]*. P. Tarashchuk (Trans. from Ger.). Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
10. Gadamer, H.-G. (2000). *Istyna i metod [Truth and method]*. O. Mokrovol'skii (Trans. from Ger.). (Vols. 1-2; Vol. 1). Kyiv: lunivny [in Ukrainian].
11. Gritsanov, A. A. (2007). Interpretatsiia [Interpretation]. *Noveishii filosofskii slovar'. Postmodernizm – The Newest philosophical dictionary. Postmodernism*. A. A. Gritsanov (Ed.). Minsk: Sovremennyi literator, 181-182 [in Russian].
12. Heidegger, M. (1997). *Bytie i vremia = Sein und Zeit [Being and Time = Sein und Zeit]*. V. V. Bibikhina (Trans. from Ger.). Moscow: Ad Marginem [in Russian].
13. Hirsch jr., E. D. (2001). Objective Interpretation. *The Norton Anthology of Theory and Criticism*. Vincent B. Leitch (Ed.). New York & London: W. W. Norton & Company, 1684-1709.
14. Hromiak, R. (2000). Do pytannia pro etychni vymiry interpretatsii [Toward a problem of interpretation's ethical measurements]. *Slovo i chas – Word and Time*, 1, 24-26 [in Ukrainian].
15. Kovaliv, Iu. I. (2007). Interpretation. *Encyclopedia of Literary Studies*. Iu. I. Kovaliv (Ed.). (Vols. 1-2; Vol. 1). Kyiv: VTs "Akademiia", 429-430 [in Ukrainian].
16. Kukharenko, V. A. (1988). *Interpretatsiia teksta [The Interpretation of Text]*. Moscow: Prosveshchenie [in Russian].
17. Kurbatov, V. (1992). O pol'ze interpretatsii [About the benefits of interpretation]. *Inostrannaia literatura – Foreign Literature*, 2, 217-220 [in Russian].

18. Kvit, S. M. (2003). *Osnovy hermenevtyky [Basics of hermeneutics]*. Kyiv: Vyd. dim "KM Akademiia" [in Ukrainian].
19. Ricoeur, P. (1996). The Conflict of Interpretations (fragment). *Word. Sign. Discourse. Anthology of World Literature Criticism of 20th century*. M. Zubryts'ka (Ed.), V. Dondiuk (Trans. from Fren.). Lviv: Litopys, 227-242 [in Ukrainian].
20. Ricoeur, P. (2000). About interpretation. *After philosophy: the end or transformation?* O. M. Sobol' (Trans. from Eng.). Kyiv: Chetverta khvyliia, 7-29 [in Ukrainian].
21. Romanova, N. P. (1985). Interpretation. *Etymological dictionary of Ukrainian language*. O. S. Mel'nychuk (Ed.). (Vols. 1-7; Vol. 2). Kyiv: Nauk. dumka, 311-312 [in Ukrainian].
22. Shleiermacher, F. (2004). *Gemenev'tika [Hermeneutics]*. N. O. Guchinskaiia (Ed.), A. L. Vol'skii (Trans. from Ger.). Saint Petersburg: "Evropeiskii Dom" [in Russian].
23. Shvyrev, V. S. (2010). Interpretation. *The Newest Encyclopedia of Philosophy*. V. S. Stepin (Ed.). (Vols. 1-4; Vol. 2). Moscow: Mysl', 134-135 [in Russian].
24. Slavins'kyi, Ia. (2008). Analysis, interpretation and evaluation of a literary fiction work. *Literary theory in Poland. Anthology of texts. The second half of 20th – the beginning of 21st century*. V. Morents (Ed.), S. Iakovenko (Trans. from Pol.). Kyiv: Vyd. dim "Kyievo-Mohylians'ka akademiia", 87-109 [in Ukrainian].
25. Sontag, S. (2006). Against interpretation. *Against Interpretation: And Other Essays*. V. Dmytruk (Trans. from Eng.). Lviv: Kal'variia, 10-21 [in Ukrainian].
26. Vrubel', L. (2008). Hermenevtyka [Hermeneutics]. *Literatura. Teoriia. Metodolohiia – Literature. Theory. Methodology*. S. Iakovenko (Trans. from Pol.). Kyiv: Vyd. dim "Kyievo-Mohylians'ka akademiia", 56-113 [in Ukrainian].
27. Zverev, A. (1992). Literaturnaia interpretatsiia – "Za" i "Protiv" [Literary interpretation – "Pro" and "Contra"]. *Inostrannaia literatura – Foreign Literature*, 2, 211-212 [in Russian].

АНОТАЦІЯ

У статті узагальнено та систематизовано основні положення теорії інтерпретації, що дало змогу простежити у діахронії як змінювалися погляди на феномен тлумачення художнього твору. Один із основних термінів літературознавчої науки розглядається в контексті парадигми мислительних операцій, які здійснює мозок у процесі сприйняття тексту: "рецепція–осмислення–інтерпретація–розуміння".

У роботі обґрунтовано гіпотезу про нерівнозначність ментальних стадій творчого читання. Рецепція визначається як етап первинного емоційно-інтенційного знайомства з твором, який супроводжується маркуванням основних проблем і смислів без глибокого проникнення у тканину тексту. Осмислення передбачає генерування думок у процесі інтелектуального пізнання художнього світу твору. Натомість інтерпретація розглядається як процес пошуку та упорядкування широкого кола думок, ідей, вражень, спрямованих на реконструкцію первинного (авторського) задуму з можливістю вийти за його межі. Літературознавче тлумачення відрізняється від аматорського більш глибоким знанням літературного процесу, теоретико-емпіричних здобутків науки про мистецтво слова і вмінням застосовувати ці положення на практиці з кінцевою метою побудови ґносеологічного кластера, який би максимально відповідав авторському баченню твору, а читачам слугував би в якості універсального ключа його декодування. В залежності від ступеня вірогідності,

дослідницької коректності кожного варіанту/версії тлумачення було виокремлено власне інтерпретацію та міфологізацію. Завершальним етапом глибокого засвоєння результатів інтерпретаційної діяльності визначено розуміння.

Розроблена проблематика сфокусована на змістовому діапазоні поняття “інтерпретація”, його філософському та літературознавчому аспектах в історіографічній перспективі. Головний результат проведеної роботи суголосний науковій новизні дослідження і полягає у висвітленні шляху становлення та розвитку теорії тлумачення в сучасному інтер’єрі, який репрезентований як модель історії ідей відомих учених-герменевтів.

Ключові слова: автор, герменевтика, задум, інтенція, інтерпретація, смисл, текст.